

316. Üllő, 5. számú lelőhely

(Pest megye) B, Sza

A leendő M0 autópálya és 4. sz. főút csomópontjának 2001-ben megkezdett feltárását folytattuk. 2002. február 15. és november 15. között 194 700 m²-t tártunk fel, ez a tavalyi feltárással együtt 28 3872 m²-t jelent. A lelőhelyen a tavalyi objektumokkal együtt 6270-re emelkedett a feltárt objektumok száma. A lelőhely D-i részén idén előkerült 4–5. századi fazekastelepnél jóval korábbi, 3. századi szarmata falu. Egyelőre nem világos, hogy volt-e a két település között folytonosság, vagy pedig a két közösség különböző népességhez tartozott. A korai és késő szarmata–hun kori fazekastelepen talált fazekaskemencék száma 43-ra nőtt. A legjellemzőbb az al-talajba belevájt tüzelőtérrel, az így kialakított vastag, szürkére átégett rostéllyal ellátott típus, amelyhez 1-2, sőt egy esetben 4(!) munkagödör kapcsolódik. Egyes példányoknál megállapítható volt, hogy a rostélyt nem belevájták a földbe, hanem faváz felhasználásával építették fel, s alul alátámasztották egy agyagrönkkel, amelyet néha kővel erősítettek meg. A kemencék igen nagy területen szétszóródva, de általában „bokrokban” kerültek elő, 3-6-8 egymás mellett. Igen érdekes volt az a feltárt „bokor”, ahol nemcsak az edényégető kemencék, hanem a melléjük épített, tüzeléssel kapcsolatos kézműves tevékenység egyéb nyomai is előkerültek: sütőkemencék (amelyeket sokszor egy gödörből fűtöttek az edényégetőkkel), füstölő(?) vagy aszaló(?) gödrök, több átégett falú tárológödör, valamint két „nyers” edényégető kemence, amelyek még az első égetés előtt összeomlottak. A sütőkemencékhez sokszor kapcsolódott egy-egy kisebb építmény („sütőház”?) is. A tűzhelyek száma: 22 db.

A nagyszámú, sokszor igen széles, többszortatú árok, illetve árokrendszer, amely a települést behálózta, részben egy-egy telek elkerítését, részben pedig a víz elvezetését oldotta meg. 215 árkot találtunk az idén (ezzel összesen 255 db-ot). Vannak négyszögletes formába rendeződő, de nyílegyenes, több száz méter hosszan végigfutó árokformák is. Némelyik funkciója egyelőre ismeretlen.

A feltárt építmények nagy része úgynevezett félig földbe mélyített ház, az idén 50 házat tártunk fel, ezzel a házak összmennyisége 79-re nőtt. A telep egy részén két sorba rendeződve álltak a házak, máshol magányosan vagy különösebb rendszer nélkül kerültek elő. Egyelőre még nem világos, és csak a leletanyag részletes elemzése fog rávilágítani, hogy mely épületek szolgálták lakásul, és hol beszélhetünk gazdasági vagy (fazekas?) műhelyekről.

Több esetben találtunk a házakhoz kapcsolódóan tárolóvermeket. A rendkívül nagyszámú tároló-, füstölő- és hulladék-gödörben (3598) az idén elsősorban a fazekastelep selejt-kerámiáját, másodsorban a mindennapi élet egyéb hulladékát tártuk fel. Számos kutat és ciszternát (idén 24 db-ot, összesen 36 db-ot) is találtunk.

A településhez tartozó temetőben összesen 63 sírt tártunk fel. Mindhárom sírcsoportra jellemző, hogy

kisszámú (kb. 12–20 síros), valószínűleg családi temetőkről van szó. A sírokat minden esetben D–É tengelyben tájolták. A kiemelkedőbb – szinte minden esetben kirabolt – sírokat árok kerítette, s eredetileg valószínűleg halom fedte. A feltárt terület Ny-i csücskében előkerült temetőrészletben kiemelkedő nagyságúak (alapterületűek és mélységűek) voltak a sírgödrök és az őket kerítő árkok is. A római érmekkel és mázas edényekkel datált temetőrészlet a 4. századra helyezhető, így az itt elhantoltakban a fazekastelepülés egykori lakóit sejtjük. Talán ugyanez vonatkozik a korai, 3. századi szarmata település szomszédságában előkerült két másik sírcsoportra is, ahol többször megfigyelhető volt, hogy a sírokat korábbi telepobjektumokra ásták rá. Az egyik kör-árokba utólag, a hun korban ástak be egy női sírt. A torzított koponyájú halottat poliéderes fülbevalóval, számos gyönggyel, öv- és cipőcsatokkal, úgynevezett nomád tükörrel temették el. A fazekasműhelyek jellegzetes terméke az úgynevezett szemcsés anyagú, szürke, korongolt fazék, amely az üllői kerámiaműhely vezető típusa, a késő szarmata korra jellemző leletanyag túlnyomó részét jelenti. Előfordulnak más edények is: korszók, tálak, fedők, szűrők, kisebb edénykések, az azonban nyilvánvaló, hogy az üllői szarmata fazekasok szinte ipari méretekben a hőálló főző-fazekak előállításával foglalkoztak. Több gödörből került elő selejtes, deformálódott, rosszul égetett szemcsés kerámia. Ehhez képest sokkal kisebb mennyiségben találtunk finoman iszapolt anyagú, szürke és téglaszínű kerámiát. A kézzel formált cserepek száma elenyésző. A murgai típusú korsótöredékek, római importtárgyak viszonylagos ritkasága, valamint egyéb leletek (íves hátú fésű, hun kori vaszabla stb.) a település egy részét a 4–5. századra keltezik. A római provinciális kerámiát néhány terra sigillata töredék és késő római mázas töredék képviseli. A teleprészlet fémtárgyai: bronz-, ezüst- és vasfibulák, bronz karperecek, bronztű, kések, vascsatok, vaszabla stb. Az előkerült eszközök között előfordult több csontkorcsolya, nagyszámú fenőkö, csiszolókö, őrlőkö, az edény oldalából kifaragott játék (?), és egyéb állatcsontból készült eszközök. Számos orsókarika, orsógomb és egy grafitbevonatos, díszített kvád orsógomb is előkerült. Több gödörből kerültek elő 3–4. századi római dénárok. Viszonylag kevés volt az állatcsontanyag. Sok esetben patics (áglenyomatos darabok is), őrlőkövek és töredékeik, salakdarabok kerültek elő. Néhány gödörben embercsontok is voltak. A kis számú bronzkori objektumok közül az egyik kerek, enyhén méhkasos gödör felső részéből ép öntőtégely, 10 db ép agyag öntőminta és 2 csiszolt kőeszköz (egy kalapács és egy nyéllukas balta) került elő. A gödör alján 2 edény összeállítható darabjai feküdtek, a leletet a kora bronzkori makói kultúra időszakára keltezik.

A nyomvonalhoz tartozó szénhidrogén-vezetékek területén is dolgoztunk 2002-ben június és július között.

Az Üllő 5. sz. lelőhely déli szélén 1,2 km hosszan és 16–18 m szélesen több szénhidrogén- és földgázvezeték

építését megelőző régészeti feltárást végeztünk. A munka során a késő szarmata település folytatódott, ennek objektumaiból a gázvezetékek nyomvonalán 526 gödröt, 19 házat, 2 padlót, 9 kemencét, 3 árkot, 3 kutat, 2 temetkezést, 8 cölöplukat tártunk fel. A leletanyag zömmel jól iszapolt szürke és kavicsos korongolt szarmata kerámiából állt. A feltárt szakasz D-i felén bronzkori település néhány gödre és egy ház is előkerült kevés leletanyaggal.

A feltárt területe: 31 195 m².

Munkatársak: Antoni Judit, Batizi Zoltán, Gulyás Gyöngyi, Huszár Edit, Markó András, Rácz Tibor, Rácz Zsófia és Mark McAllister Frartcis (Anglia) régészek, Gál Krisztián, Gergely Balázs, Jakab Attila, Köhler Kitti, Makoldi Miklós, Mérai Dóra, Mersdorf Zsuzsa, Nagy Andrea, Nagy Nándor, Sztáncsúj Sándor József, Zandler Krisztián (ELTE), Benedek András, Cziráki Zsolt, Kiss Attila, Knípl István, Mészáros Patrícia, Paluch Tibor, Pintye Gábor, Sóskúti Kornél, Tokaji Zita, Tompa György, Zsoldos Attila (JATE) régészhallgatók, Gyöngyössy Adrienn (Iparművészeti Egyetem), Jakucs János (Képzőművészeti Egyetem), Borsos Hedvig, Farkas Ildikó, Herczeg Zsuzsanna, Horváthné Farkas Ildikó, Hostyinszky Attila, Lukács Katalin (Pest megye), Pintér Erzsébet (Bp.) restaurátorok, Szánthó Dániel, Farkas Péter, Hubert Tibor, Krajcsovics István geodéták, Ari György, Bocz Péter, Czigléczi Tibor, Dinnyés Dóra, Ferenczy Ernő, Ligeti Gábor, Lind Árpád, Márkus Balázs, Molnár Éva, Nyikus Krisztián, Progli Szabolcs, Semperger Zoltán, Szászvári Linda, Szöllösi Géza, Szrnka Attila, Szűcs Éva régésztechnikusok, Bánsághi Máté, Cabello Kristóf, Gázsó István, Káplár Ildikó, Kelemen Endre, Király József, Pisch Ildikó, Tenkei Zsuzsa rajzolók.

KOCIS LÁSZLÓ – KŐVÁRI KLÁRA – KULCSÁR VALÉRIA – PATAY RÓBERT – PÉTERVÁRY TAMÁS – SZABÓ ÁDÁM – TARI EDIT – TETTAMANTI SAROLTA – VAGNER ZSOLT

317. Üllő, 7. számú lelőhely

(Pest megye) Á

A feltárt terület déli határa a Budapest–Cegléd vasútvonal mentén húzódik, É-ről egy fiatal akácerdő vonala szabta meg a kutatás vonalát. A lelőhelyünk közepén áthaladó gázvezeték biztonsági sávja feltáratlan maradt. A gázvezetektől D-re egy Árpád-kori tanyaszerű telep található, és a gázvezetektől É-ra feltárt bonyolult árokrendszer is – bár ezen árokban korhatározó leletanyagot nem találtunk – hozzá kapcsolható, e településsel egy időben létezhetett. A feltárt 3 épület alapozása a terület déli részén került elő. A megmaradt tűzhelyek oldala 8–15 cm, csupán alsó részük és egy réteg sütőfelülete maradt épen. Rövid ideig használták a települést az itt lakók. A 89. számú ház járósíntjén egy bronztű és más fémleletek mellett egy kisméretű üvegedény peremét is megtaláltuk, nem messze tőle, az épület oldalánál egy (levágott?) emberi koponya hevert. A lelőhely-

ről származó leletanyag túlnyomó többségét az állatcsontok, és az Árpád-korra keltezhető kerámia alkotja. A durva, sötét anyagú, hullámvonalas díszítésű oldal-töredékek mellett a többséget a 12–13. században általános, enyhén vagy már erősebben kifelé hajló, néha már erősen tagolt peremek és a csigavonalas bekarcolásokkal díszített fazékoldalok alkotják; ezekhez tartozhatnak a fenékbélyegekkkel jelölt edényaljak. A feltárt terület mérete: 8513 m². Az összes feltárt 126 objektum közt van 3 lakóház, egy tűzhely nélküli ház, 24 árok, 4 kút, 77 tárolóverem illetve szemétgödör, 17 különálló (házakon kívül eső) cölöplyuk.

Munkatárs: Gál Krisztián régészhallgató, Petrik Timea, Szöllösi Géza, Semperger Zoltán régésztechnikusok.

BATIZI ZOLTÁN – TARI EDIT

318. Üllő, 9. számú lelőhely

(Pest megye) Sza

A lelőhely szorosan összefügg az Üllő 5. sz. lelőhellyel, minden valószínűség szerint ugyanazon szarmata telep része, bár egy patak választja el attól. Mind az objektumok, mind a leletanyag jellege hasonló az 5. számú lelőhelyen előkerültekéhez. Összesen 158 objektumot, ezen belül 5 házat, 6 árkot és 147 gödröt tártunk fel. Kiemelkedő objektum a 35. sz. ház, amelyben 2 egész és 2 töredékes őrlőkövet, lándzsahegyet, csonteszközöket, orsógombot, borostyán és üvegyöngyöket találtunk. Az eddig feltárt terület mérete: 18 376 m.

Munkatárs: Huszár Edit régész, Köhler Kitti, Tokaji Zita, Benedek András, Pintye Gábor régészhallgatók (ELTE–JATE), Káplár Ildikó, Ligeti Gábor, Márkus Balázs, Szászvári Linda, Szrnka Attila régésztechnikusok.

PATAY RÓBERT

319. Üllő, 10. számú lelőhely

(Pest megye) Á

A lelőhelynek csupán töredékén tudtunk ebben az évben dolgozni, mert nem a teljes területet kaptuk meg a beruházótól. Árpád-kori árkok és gödrök kerültek elő. Feltehetően az Üllő 2. sz. lelőhely folytatása, elképzelhető, hogy az Üllő 1., 2., és 10. sz. lelőhelyek ugyanazon Árpád-kori szórt rendszerű település feltárt részletei. A kutatott terület 8215 m² volt.

Munkatárs: Szöllösi Géza régésztechnikus.

BATIZI ZOLTÁN

320. Üllő, Délkeleti gazdasági terület

(Pest megye) Ő, Sza, Á

A korábban Országúti-dűlőnek nevezett területen a 3363 hrsz. telket ÉNy–DK irányú enyhe mélyedések és kiemelkedések tagolják, felszíne Ny–DNy felé emelkedő. A 2002. február–márciusban végzett próbaásatás célja a régészeti érintettség felmérése, és annak tisztázása volt,